

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЛІСОВОГО ТА САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КОМІНАРЕЦЬ ОЛЕКСІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 639.1.05 (477.42)

**СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ НА ТЕРИТОРІЇ ДП “ПУЛИНСЬКИЙ
ЛІСГОСП АПК”**

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 205 – ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ПОДАЄТЬСЯ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Олексій КОМІНАРЕЦЬ

Керівник роботи:

Бездітко Людмила Володимирівна

к. в. наук, доцент

Житомир - 2025

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ _____ від « _____ » _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Сірук Юрій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

« _____ » _____ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Комінарець Олексій Геннадійович** захистив

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Комінарець О.Г. : «Стан популяції хижих звірів на території ДП “Пулинський лісгосп АПК”». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано сучасний стан популяцій хижих звірів, що мешкають на території ДП “Пулинський лісгосп АПК”». Найбільш чисельним видом серед них є лисиця звичайна, поряд із якою у фауні лісгоспу трапляються вовки. У всіх лісництвах фактична чисельність лисиці перевищує допустиму норму: у Хорошівському – на 60%, у Житомирському – на 73%, у Курненському – на 79,2%, у Черняхівському – на 80%, а найвищий показник відмічено в Пулинському лісництві – на 84,2%.

Регулювання чисельності лисиці у лісгоспі здійснюється шляхом відстрілу та дозволу на полювання. За дозволами було добуто 22 лисиці звичайної, тоді як штатні працівники відстріляли 24 лисиці та 1 вовка. Пероральну імунізацію хижаків (лисиці та вовка) від сказу провели розміщенням принад із вакциною в лісових масивах загальною площею 235 км².

Розроблено практичні рекомендації щодо збереження популяцій хижих звірів на території ДП “Пулинський лісгосп АПК”.

Ключові слова: ДП “Пулинський лісгосп АПК”, чисельність популяції, хижі звірі, вовк сірий, лисиця звичайна

ANNOTATION

Kominarets O.G.: «The state of the population of predatory animals on the territory of the SE “Pulynskyi Agro forestry”». - Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 - Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work analyzed the current state of populations of predatory animals living on the territory of the State Enterprise “Pulinsky Forestry and Agricultural Complex”. The most numerous species among them is the red fox, along with which wolves are found in the fauna of the forest enterprise. In all forestry departments, the actual number of foxes exceeds the permissible norm: in Khoroshivskiy - by 60%, in Zhytomyrskiy - by 73%, in Kurnenskiy - by 79.2%, in Chernyakhivskiy - by 80%, and the highest indicator was recorded in Pulynskiy forestry - by 84.2%.

The fox population in the forest farm is regulated by shooting and hunting permits. 22 red foxes were caught under permits, while regular employees shot 24 foxes and 1 wolf. Oral immunization of predators (foxes and wolves) against rabies was carried out by placing baits with the vaccine in forest areas with a total area of 235 km².

Practical recommendations have been developed for the preservation of populations of predatory animals in the territory of the State Enterprise “Pulinsky Forestry and Agricultural Complex”.

Key words: SE “Pulynskyi Agro forestry”», population size, predators, gray wolf, red fox.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ	9
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСТВА ДП «ПУЛИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК» ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	17
2.1. Короткий опис підприємства	17
2.2. Матеріал і методи дослідження	19
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ	25
3.1. Стан хижих звірів на території ДП «Пулинський лісгосп АПК»	25
3.1.1. Об'єкт дослідження – лисиця звичайна	25
3.1.2. Об'єкт дослідження – вовк сірий	27
3.2. Чисельність хижих звірів у лісових масивах ДП «Пулинський лісгосп АПК»	28
3.3. Заходи щодо оптимізації чисельності хижих звірів у ДП «Пулинський лісгосп АПК»	33
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	43

ВСТУП

Актуальність теми. Хижі звірі є важливим компонентом наземних екосистем, відіграючи ключову роль у підтриманні природної рівноваги. Вони регулюють чисельність трав'яїдних видів, впливають на структуру біоценозів та сприяють збереженню біорізноманіття. На сучасному етапі стан популяції хижих звірів залежить від поєднання природних і антропогенних чинників, що зумовлюють значні зміни у їх структурі. Але ключовим є їхня чисельність, яка може значно варіюватися залежно від сезону та заходів, спрямованих на регулювання популяції.

Актуальність теми зумовлена необхідністю обґрунтованого вивчення стану популяції хижих звірів для забезпечення сталого природокористування, охорони від епізоотій та запровадження заходів для збереження і раціонального використання цих видів.

Метою роботи є оцінка сучасного стану популяцій хижих звірів на території ДП “Пулинський лісгосп АПК” та розробка рекомендацій щодо їх моніторингу та збереження.

Завдання для виконання поставленої мети:

1. Здійснити дослідження видового складу хижих звірів у межах території ДП “Пулинський лісгосп АПК”.
2. Проаналізувати дані щодо чисельності хижих звірів в межах Пулинського лісгоспу.
3. Оцінити вплив чинників (антропогенних, природних, епізоотичних) на стан популяції хижих звірів.
4. Визначити санітарно-епідеміологічну роль хижих звірів, що впливає на їх існування та поширення на території лісгоспу;
5. Обґрунтувати потребу регулювання чисельності хижих звірів в межах території лісгоспу.

Об’єкт дослідження – популяції хижих звірів на території ДП “Пулинський лісгосп АПК”.

Предмет дослідження – чисельність, фактори динаміки та наслідки змін популяцій хижих звірів.

Методи дослідження – зоологічні методи (визначення видового складу хижих звірів); мисливсько-господарські методи (дослідження хижих звірів, як мисливського ресурсу), санітарно-епідеміологічні методи (аналіз випадків захворювання серед диких тварин); та математико-статистичні методи (обробка отриманих результатів).

Публікації автора за результатами дослідження:

1. **Комінарець О.Г.** Видовий склад популяції хижих звірів на території ДП “Пулинський лісгосп АПК”. Ліс, наука, молодь: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (26 листопада 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 105-106.

2. Регулювання чисельності хижих тварин у мисливських господарствах / Галушко Б.А., Гльоза О.М., Коленчак В.В., **Комінарець О.Г.**, Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 71-72.

3. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., Галушко Б.А., **Комінарець О.Г.**, Коленчак В.В., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 2025. С. 73-74.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані рекомендації можуть слугувати основою для регулювання чисельності популяції хижих звірів у мисливських господарствах Житомирського регіону. Крім того, інформування місцевого населення та користувачів мисливських угідь щодо правил поведінки у середовищі існування хижих тварин, сприятиме підвищенню загального рівня безпеки відносно зоонозів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота налічує 41 сторінку, оформлена згідно з вимогами та включає 7 рисунків, 4 таблиці та 43 використані джерела літератури, додатки.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ

Хижі звірі виконують важливу регуляційну функцію у біоценозах, запобігаючи надмірному зростанню чисельності трав'яїдних тварин, гризунів і комах. Особливу роль відіграють великі хижаки – вовк, шакал, рись, ведмідь бурий, а також дрібні хижаки – лисиця, єнотоподібний собака, тхір, куниця, ласка тощо [14].

Протягом останніх десятиліть у динаміці популяцій хижих ссавців спостерігається суперечлива тенденція. Оскільки, на чисельність і стан популяцій хижих звірів впливає низка ключових чинників. Серед природних чинників найважливішими є забезпеченість кормовою базою, наявність укриттів і присутність природних ворогів. Значну роль відіграє також міжвидова конкуренція: вовк, як домінантний хижак, здатний стримувати чисельність лисиці шляхом прямого переслідування або через суперництво за здобич [5, 7].

У більшості регіонів України чисельність великих хижаків залишається низькою внаслідок інтенсивного антропогенного впливу, браконьєрства, скорочення площі природних угідь та зменшення кормових ресурсів [4, 14, 39].

Динаміка чисельності хижих звірів перебуває у тісній залежності від рівня антропогенного навантаження. Основними чинниками, що впливають на їх популяції, є інтенсивне ведення лісового господарства, фрагментація природних біотопів, розширення транспортної інфраструктури, зростання рекреаційного тиску та мисливська діяльність. Згідно з даними Державного агентства лісових ресурсів України (2021), у районах із високою щільністю дорожньої мережі кількість виявлень хижих тварин, особливо борсука та куниці, на 30–40% менша порівняно з віддаленими лісовими масивами [25, 33].

Зменшення різноманіття біотопів відбувається унаслідок меліораційних робіт та осушення болотних екосистем, браконьєрство і незаконне полювання, що особливо загрожують видам із цінним хутром [22, 24, 26].

Кліматичні зміни істотно впливають на просторову організацію популяцій хижих звірів, змінюють кормову базу та умови розмноження. Підвищення середньорічних температур сприяє розширенню ареалів видів, більш пристосованих до відкритих ландшафтів, таких як лисиця звичайна, тоді як холодолюбні види, зокрема ласка, поступово відтісняються у північніші регіони.

Одним із найсерйозніших чинників, що впливають на популяції хижаків, є інфекційні захворювання, передусім сказ. За даними Житомирського обласного управління Держпродспоживслужби, до 70% випадків сказу у диких тварин припадає на лисицю звичайну. Епізоотії періодично знижують чисельність цього виду, але також сприяють природному регулюванню популяції. Кампанії з пероральної вакцинації, що проводяться з 2015 року, дозволили значно скоротити поширення сказу до початку повномасштабного вторгнення рф в Україну [2, 27].

Вивчення стану популяцій хижих звірів на території Полісся, зокрема Житомирської області, є важливою складовою сучасних екологічних і мисливськогосподарських досліджень. Популяції хижих ссавців, як вищі ланки трофічних ланцюгів, виступають ключовими регуляторами чисельності інших груп тварин, а їхній стан є індикатором екологічної стабільності регіону [10, 38].

До хижих звірів, що мешкають на території Житомирщини, належать такі види: лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), вовк (*Canis lupus*) та пушні хижі звірі: борсук (*Meles meles*), куниця лісова (*Martes martes*), ласка (*Mustela nivalis*) та тхір лісовий (*Mustela putorius*). За даними досліджень українських зоологів, найбільш чисельними видами серед них залишаються лисиця звичайна, що пов'язано з їх високою екологічною пластичністю, всеїдністю і здатністю пристосовуватись до антропогенно трансформованих середовищ [1, 39].

Популяційна структура хижих звірів Житомирщини зазнала помітних значних змін упродовж останніх десятиліть. До 1980-х років регіон вирізнявся відносною стабільністю лісових екосистем, у межах яких мешкали характерні для Полісся види. Після аварії на Чорнобильській АЕС частину північних територій області було відселено, що сприяло природному відновленню біотопів і створенню сприятливих умов для зростання чисельності окремих видів, зокрема вовка та рисі. Водночас у південних районах, де активно розвивалося сільське господарство, популяції хижих звірів істотно скоротилися внаслідок втрати природних місць існування [13, 28].

На початку 1990-х років занепад сільськогосподарської діяльності спричинив покинення полів і поступове природне заростання територій, унаслідок чого сформувалися мозаїчні ландшафти, сприятливі для існування лисиці звичайної. Саме в цей період спостерігалось різке зростання чисельності цього виду. Проте зростання чисельності хижаків без належного контролю сприяло поширенню сказу, що негативно вплинуло на мисливське господарство та санітарно-епідеміологічну ситуацію [3, 10, 11].

Із початком та тривалим перебігом воєнних дій сформувався комплекс прямих і непрямих чинників, що впливають на динаміку популяцій диких тварин, зокрема лисиці звичайної. Серед них – руйнування та трансформація ландшафтів, локальні евакуації населення, зміни в інтенсивності мисливської діяльності, поява нових джерел корму (сміттєзвалища, залишки гуманітарної допомоги), а також безпосередні загрози, пов'язані з бойовими діями, вибухами й мінною небезпекою [13, 15, 19-20, 35].

Аналіз цих факторів для території Житомирської області має важливе значення для подальшого планування наукових досліджень і розроблення ефективних заходів з управління природними ресурсами. Варто зазначити, що комплексні оцінки впливу війни на довкілля в Україні фіксують не лише локальні

руйнівні наслідки, а й часткове звільнення територій від антропогенного тиску, що в окремих випадках спричиняє зміни чисельності деяких видів, особливо адаптивних представників хижих ссавців [10, 21, 39].

За даними Інституту зоології, унаслідок заборони полювання, запровадженої через воєнні дії в Україні, протягом останніх років відбулося різке зростання чисельності м'ясоїдних хижаків. Зокрема, популяція лисиці звичайної збільшилася майже у п'ять разів – із приблизно 50 тисяч особин у 2021 році до близько 250 тисяч у 2024 році (без урахування окупованих територій). Одночасно збільшилась популяція інших м'ясоїдних хижаків – шакалів та вовків [15, 36, 38].

Рис. 1.1. Динаміка чисельності лисиці та кількість випадків на сказ

Варто зазначити, що різке зростання популяції лисиці має не лише екологічні, а й епізоотичні наслідки. Надмірна щільність виду сприяє швидшому поширенню інфекційних хвороб, зокрема сказу, який становить серйозну загрозу як для диких, так і для свійських тварин, а також для людини [2].

Лисиця, як основний природний резервуар цього вірусу, є ключовим фактором у збереженні та поширенні епізоотій сказу. Тому зростання її чисельності потребує посилення моніторингу, профілактичних заходів і

регулювання популяції з метою збереження санітарно-епідемічного благополуччя.

Лисиця звичайна – один із найпристосованіших видів хижаків, ареал якої охоплює практично всю територію України. Лисиці на Житомирщині мешкають у різноманітних природних ландшафтах, включаючи лісові масиви, сільськогосподарські угіддя та лісомисливські господарства, адаптуючись до різних умов середовища [6, 9].

В угіддях державних лісових і лісомисливських господарств, а також у заповідниках, спостерігається зростання чисельності цього виду, особливо в лісах, де мешкають зайці – основний компонент їхньої здобичі. Область охоплює два природно-кліматичні пояси – Полісся на півночі та Лісостеп на півдні, і хоча лисиці зустрічаються в обох зонах, їхня щільність варіює залежно від умов довкілля [12, 37].

Важливим чинником успішного існування є наявність нір, які тварини облаштовують самостійно або займають покинуті сховища інших видів, таких як бабаки, борсуки чи ховрахи. Завдяки своїй екологічній пластичності лисиці здатні жити в різноманітних біотопах – від густих лісів до відкритих полів і рівнин, що забезпечує їх широке поширення на всій території Житомирщини.

Більшість науковців вважають, що інтенсифікація господарської діяльності та перетворення природних ландшафтів на антропогенні загалом мають позитивний вплив на лисицю або, принаймні, не завдають їй значної шкоди. Справді, такі види людської діяльності, як вирубування лісів, розвиток сільського господарства, розширення пасовищ і сінокосів у заплавах та на суходолах, збільшення площ орних земель і загальне окультурення територій, часто створюють сприятливі умови для існування лисиці, оскільки підвищують різноманітність угідь і забезпечують більшу кормову базу [25, 33].

Вовк, як більш вимогливий до умов існування вид, зазнає впливу мисливського тиску, урбанізації та руйнування екосистем [7, 16, 35].

Протягом останніх двадцяти років чисельність вовків в Україні зменшилася приблизно на 30%. Якщо у 2000 році нараховувалося близько 2800 особин, то у 2005 році - 2600, у 2017 - 2300, у 2018 - 2100, а станом на 2020 рік - лише близько 2000 вовків. Загалом по Україні спостерігається як зростання популяцій вовка в окремих регіонах, так і дані про загальне зменшення чисельності виду за державними звітами. Його ареал у Житомирській області скоротився упродовж 1990–2000-х роках [16, 32, 34, 36, 38, 39].

Проте з 2023 року в Україні відмічається часткове відновлення чисельності популяції виду (рис. 1.2.). Їхня популяція збільшилася приблизно – до 3 тисяч особин [17, 29].

Рис. 1.2. Чисельність популяції вовка в Україні

Унаслідок заборони полювання під час воєнного стану в Україні спостерігається помітне зростання чисельності хижаків, зокрема і вовків. Варто

зазначити, що унаслідок заборони полювання у частини диких тварин знизився рівень настороженості до людини, тому вони перестали сприймати її як безпосередню загрозу і дедалі частіше наближаються до меж населених пунктів та міст.

У межах території природного заповідника «Древлянський» Народицької громади Житомирської області зафіксовано зростання чисельності популяції вовка. Це підтверджується даними з фотопасток, результатами спостережень науковців, а також виявленими випадками загибелі тварин, пошматованих хижаками. До початку війни популяція вовків була досить чисельною, а з початком повномасштабного вторгнення їх кількість зросла і становить понад 40 особин. Вовки заселяють ті території, де наявна достатня кормова база. Вони залишаються там доти, доки вистачає їжі, а після виснаження ресурсів зграя переміщується в інші райони [31].

Слід зазначити, що на територіях природно-заповідного фонду систематичні обліки не проводяться, тому точна чисельність вовків у цих місцях залишається невідомою.

На сьогодні чисельність вовків в Україні не потребує їх охорони як мисливського виду. Навпаки, фахівці та науковці профільних установ вважають, що популяцію вовків слід контролювати та зменшувати. Беручи до уваги високу екологічну пластичність виду, здатність до інтенсивного розмноження та сучасну фактичну й розрахункову чисельність за останнє десятиліття, науковці радять щорічно вилучати понад 60 % дорослого поголів'я вовків, щоб запобігти різкому збільшенню популяції [40-43].

Варто відмітити, що стан популяції вовків в Україні досліджений недостатньо: відомості про регіональні особливості формування сучасної статевो-вікової структури популяцій, їхній вплив на чисельність основних видів мисливських тварин та обсяг втрат залишаються невідомими. Крім того, досі не

визначено науково оптимальну чисельність вовка для території України. Проте комплексних статистичних даних за динамікою чисельності вовка саме для Житомирщини – з роками, щільністю, кількістю зграї не відомо [16, 39, 40].

Одним із способів визначення стану популяції хижих звірів та їх використання в умовах сьогодення є аналіз чинної системи моніторингу диких тварин, які є об'єктами полювання. Відповідно до законодавства України, такий моніторинг щорічно повинні проводити користувачі мисливських угідь [25, 26, 43].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить, що у межах Житомирщини популяції хижих звірів (лисиці звичайної та вовка) перебувають під впливом як природних, так і антропогенних чинників. Незважаючи на наявність окремих досліджень, системний довготривалий моніторинг популяцій у регіоні все ще недостатній. Це підкреслює необхідність створення регіональної програми з моніторингу і збереження хижих звірів, інтегрованої в систему мисливського господарства та природоохоронної діяльності. Збереження та відновлення популяцій хижаків можливе лише за умов комплексного підходу, що поєднує наукові дослідження, природоохоронні заходи та підвищення екологічної свідомості суспільства.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСТВА ДП «ПУЛИНСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК» ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Короткий опис підприємства

Дочірнє підприємство «Пулинський лісгосп АПК» розташоване у центральній частині Українського Полісся Житомирської області, в межах Житомирського та Коростенського адміністративних районів. У 2016 році підприємство було перейменоване і відтоді має сучасну назву – ДП «Пулинський лісгосп АПК».

Загальна площа лісового фонду підприємства становить 33257,6 га. До структури лісгоспу входить п'ять лісництв: Володарсько-Волинське лісництво – 14 265,5 га; Пулинське лісництво – 3 806,3 га; Курненське лісництво – 5 168,6 га; Черняхівське лісництво – 3 407,7 га; Житомирське лісництво – 6609,5 га.

Зовнішні межі ДП «Пулинський лісгосп АПК», структура його лісництв, а також лісові кордони подано на карта-схемі (рис. 2.1.).

ДП «Пулинський лісгосп АПК» здійснює комплекс заходів із раціонального використання та охорони лісових ресурсів, забезпечує відтворення лісів, проводить лісгосподарські та природоохоронні роботи. Завдяки вигідному географічному розташуванню та значній площі лісових масивів, лісгосп відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття, підтриманні екологічної рівноваги та розвитку мисливського господарства регіону.

Клімат у межах господарства характеризується як помірно вологий, із незначними рисами континентальності. Переважають західні та північно-західні вітри при середній швидкості близько 4 м/с.

Загальна площа лісових ділянок становить 31193,6 га, з яких 28874,2 га вкриті лісовою рослинністю. Частка лісових культур у межах цієї площі складає 7782,4 га. За породним складом вкриті лісовою рослинністю площі Пулинського

лісгоспу розподіляються так: хвойні насадження становлять 9509,8 га (32,9%), твердолистяні – 2288,0 га (7,9%), а переважають м'яколистяні ліси з площею 17076,4 га (59,2%).

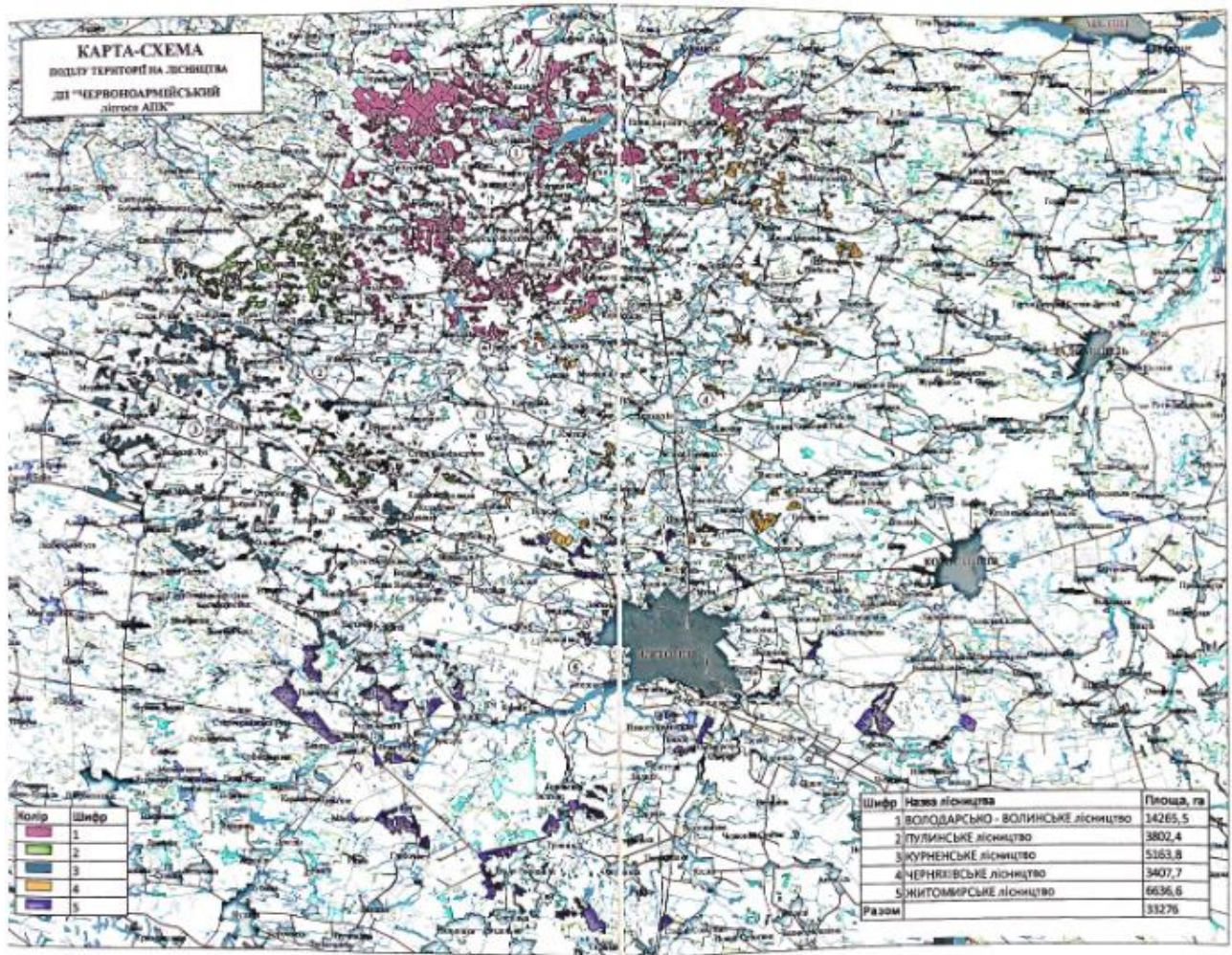

Рис. 2.1. Карта-схема ДП «Пулинський лісгосп АПК»

На території лісгоспу переважають основні лісоутворюючі породи трьох груп. До хвойних належать сосна. Серед твердолистяних порід поширені високостовбурні й низькостовбурні форми дуба, а також граб, ясен. М'яколистяні деревні породи представлені березою, вільхою та осикою. Доповнюють рослинний покрив чагарникові види – верба, шипшина, що підвищують кормову

базу та створюють додаткові захисні укриття для дикої фауни, тим самим покращуючи якість мисливських ресурсів.

Природна кормова база для хижих тварин у межах лісгоспу сформована переважно за рахунок дрібних гризунів, різноманітних видів птахів, молодняка ратичних, а також решток здобичі різних хижаків. Важливим фактором, що впливає на підтримання чисельності хижих звірів у лісгоспі є залишки діяльності людини після полювання – зокрема тушки відстріляних тварин, нутроці та інші органічні рештки, що залишаються після первинної обробки дичини та трупи загиблих тварин. Такі додаткові джерела їжі створюють штучно підсилений кормовий фонд, який може сприяти підвищенню щільності популяцій хижаків, зменшуючи природний рівень конкуренції та збільшуючи їхню виживаність у несприятливі періоди. Тому під час організації ведення мисливського господарства важливо враховувати вплив антропогенних чинників на кормові ресурси й дотримуватися правил утилізації відходів полювання, щоб не стимулювати неконтрольоване зростання чисельності хижих видів.

Варто зазначити, що ДП «Пулинський лісгосп АПК» розташований у межах природної зони Полісся, що відповідає його положенню згідно з лісгосподарським та лісомисливським районуванням.

2.2. Матеріал і методи дослідження

Метою проведеного дослідження було визначення актуальних проблем, пов'язаних із надмірною чисельністю хижих тварин на території ДП «Пулинський лісгосп АПК», а також пошук ефективних методів регулювання їх популяції для забезпечення збереження та належного підтримання оптимальної чисельності основних видів мисливських тварин.

Моніторинг популяцій хижих звірів базувався на поєднанні класичних і сучасних методів. Традиційні методи включають маршрутно-облікові роботи, визначення слідів життєдіяльності та аналіз здобутих екземплярів у лісових

масивах. Оцінка стану популяцій диких тварин спрямована на визначення чисельності та щільність популяції, структури, фізіологічного стану та епізоотичного благополуччя у природних умовах, вплив зовнішніх чинників на популяцію (кліматичних, антропогенних і кормових) на популяцію.

Методика обліку та моніторинг лисиці звичайної на території

ДП «Пулинський лісгосп АПК»

Найбільш ефективними методами обліку лисиці звичайної вважаються кілька підходів, які дозволяють отримати достовірну інформацію про чисельність і поширення виду. Оцінка популяції за **кількістю жилих нір**, дає змогу визначити щільність виду на певній території. Кожну знайдену нору фіксують за допомогою географічних координат, описують її стан та активність тварин у ній. На основі кількості активно використовуваних нір можна оцінити щільність популяції лисиці на даній території та отримати уявлення про розподіл особин у середовищі існування. Цей підхід дозволяє проводити регулярний моніторинг популяції та відстежувати динаміку її чисельності.

Найпростішим способом обліку лисиці звичайної є **візуальне спостереження** (рис. 2.2.). Під час таких обстежень фахівці оглядають потенційні місця перебування тварин і шукають характерні сліди, екскременти та інші маркери їхньої присутності.

Використання **шумового прогін** на пробних ділянках за сприятливих погодних і кліматичних умов для більш точного виявлення лисиці звичайної.

Один із найпростіших способів обліку лисиці звичайної ґрунтується на **візуальних спостереженнях**. Під час таких обстежень фахівці оглядають потенційні місця перебування тварин і шукають характерні сліди, екскременти та інші маркери їхньої присутності.

Метод **зимового маршрутного обліку лисиці за слідами** передбачає проходження визначених маршрутів з метою виявлення слідів лисиці на снігу.

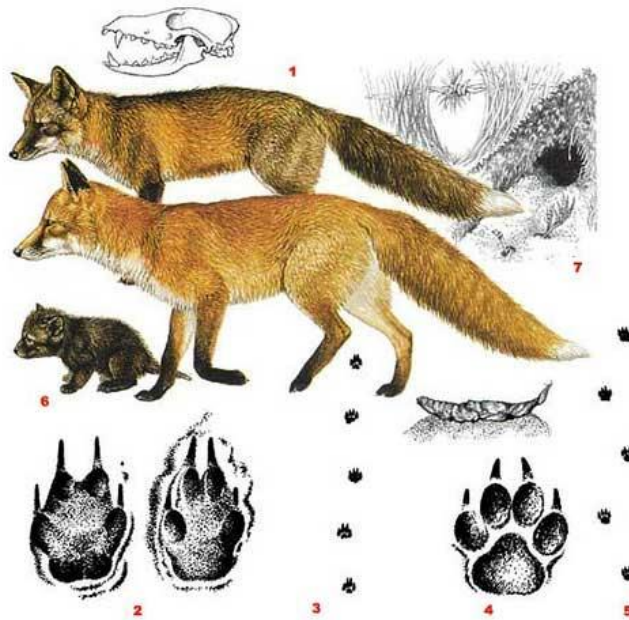

Рис. 2.2. Зовнішній вигляд лисиці звичайної та відбитки лап

При обліку враховується регіонально визначена середня довжина добового ходу лисиці, що дозволяє оцінити площу території, яку може охопити одна особина за день. Цей метод дає змогу отримати детальні дані про розподіл та поведінку тварин у зимовий період.

Метод обліку за **кількістю здобутої дичини** протягом сезону ведеться систематичним фіксуванням всіх випадків добування дичини в угіддях протягом мисливського сезону. Кожен факт добування заноситься до облікових документів із зазначенням виду тварини, кількості, дати та місця добування. Дані узагальнюються на підсумкових звітах по кожному мисливському угіддю та дозволяють оцінити фактичну чисельність дичини, ефективність полювання та вплив на популяції видів.

Методика обліку та моніторинг сірого вовка на території ДП «Пулинський лісгосп АПК»

Методика обліку сірого вовка (*Canis lupus* L.) поєднує декілька методів для моніторингу його популяцій. Сучасні методи обліку сірого вовка дозволяють отримати достовірні дані про кількість тварин, їх переміщення та просторову

структуру популяцій. Один із найпростіших способів обліку вовків ґрунтується на **візуальних спостереженнях**. Під час таких обстежень фахівці оглядають потенційні місця перебування тварин і шукають характерні сліди, екскременти та інші маркери їхньої присутності (рис. 2.3.).

Сліди вовків добре помітні на ґрунті, сніговому покриві чи інших поверхнях. У зимовий період, коли територія вкрита снігом, відстеження пересувань значно спрощується – за слідовою доріжкою можна не лише встановити напрямок руху зграї, а й орієнтовно визначити її чисельність.

Сірий вовк (*Canis lupus*) активно використовує сечові мітки для позначення території та передачі інформації іншим представникам виду. Такий спосіб комунікації дозволяє формувати та підтримувати межі між зграями, зменшувати ймовірність конфліктів і зміцнювати соціальні взаємини всередині групи. Зазвичай вовки наносять мітки на вертикальні об'єкти – дерева, кущі чи камені – піднімаючи задню лапу, що є типовою поведінкою самців. Самки частіше залишають мітки на землі, розташовуючи їх між слідами задніх лап.

Дослідження таких міток може дати цінну інформацію про статеву зрілість та соціальний статус окремих особин, а також слугувати індикатором чисельності, просторового розподілу й активності вовків у певному регіоні. Оскільки вовки є хижаками, після полювання вони часто залишають рештки здобичі – кістки, шкіру або окремі частини тіла, які можна виявити вздовж їхніх маршрутів пересування.

Спостерігати за вовками доволі складно, адже ці тварини уникають людей і переважно пересуваються у важкодоступних місцевостях – густих лісах, гірських районах чи на великих відкритих просторах.

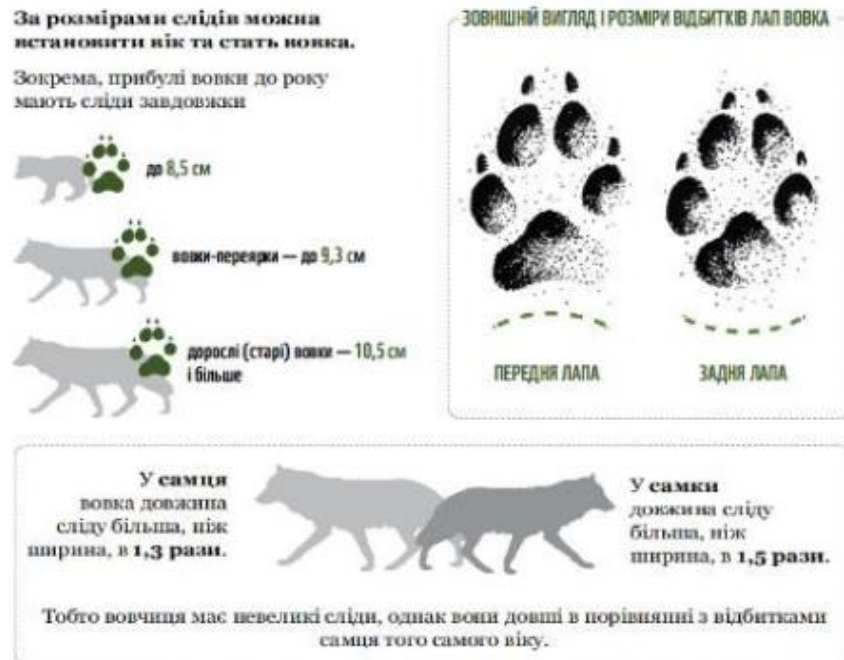

Рис. 2.3. Зовнішній вигляд сірого вовка та відбитки лап

Проте такі спостереження все ж можливі, особливо у ранкові та вечірні години, коли активність вовків є найвищою. Вовки іноді подають характерні вокалізації, зокрема вививання. Аналіз та прослуховування цих звуків також можуть бути додатковим індикатором їх присутності у певному районі.

Для виявлення присутності хижих звірів (лисиці рудої та вовка) одним із найефективніших методів є використання **фотопасток**. Для кожної точки реєстрації фіксуються географічні координати, які згодом наносять на картосхеми для аналізу просторового розподілу тварин. Розміщення фотопасток у місцях імовірного перебування лисиці та вовків дає можливість отримати наочні дані про їх чисельність, поведінку та склад зграї. Камери реагують на рух, автоматично фіксуючи фото або відео. Такий підхід забезпечує дослідників цінною інформацією щодо активності тварин, особливостей їх соціальної структури та часове пересування.

Геоінформаційний аналіз передбачає використання геоінформаційних систем (ГІС) для побудови карт поширення лисиці та вовка, окреслення їхніх територій і визначення просторових взаємозв'язків із природними екосистемами. ГІС-технології дають змогу якісно візуалізувати, обробляти та аналізувати просторові дані, отримані під час моніторингу популяцій лисиці та вовка.

Залучення мисливців та місцевого населення до обліку лисиці та вовків є важливою складовою отримання достовірної та актуальної інформації про їх чисельність і ареал. Опитування людей, які працюють або перебувають у природних умовах – фермерів та лісівників, що регулярно спостерігають мисливську фауну дозволяє зібрати цінні дані про наявність хижих звірів, їхню поведінку та потенційний вплив на екосистеми.

Вивчення санітарно-епідеміологічного контролю на території ДП «Пулинський лісгосп АПК» включало: оцінку стану популяцій хижих звірів щодо розповсюдження сказу; проведення профілактичних заходів на території лісництв (дезінфекція, вакцинація, обмежувальні заходи).

На першому етапі дослідження проведено аналіз структури ДП «Пулинський лісгосп АПК», що дало змогу уточнити площі лісництв та оцінити придатність територій для перебування диких видів тварин. Комплексний підхід дозволяє сформувати базу для наступних етапів дослідження щодо оптимізації умов існування мисливської фауни.

На наступному етапі були проведені дослідження чисельності хижих звірів – лисиці та вовка. Для отримання достовірних результатів використовувалися як облікові дані мисливського господарства, так і результати польових спостережень, проведених із застосуванням методів абсолютного та відносного обліку. Такий підхід дає комплексно оцінити поточний стан популяцій та виявити можливі дисбаланси у структурі мисливської фауни.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

3.1. Стан хижих звірів на території ДП «Пулинський лісгосп АПК»

В північній частині Житомирської області розташований Пулинський лісгосп АПК, який характеризується значним багатством і різноманіттям тваринного світу, важливою складовою якого є хижі ссавці. Мозаїчність ландшафтів (поєднання мішаних і хвойних лісів, болотистих територій, річкових долин та струмків) створює оптимальні умови для існування різних видів хижих звірів та підтримання їх стабільних популяцій.

Хижі звірі відіграють важливу роль у функціонуванні екосистем, зокрема беручи участь у природному регулюванні чисельності дрібних гризунів та інших видів-жертв. Хижі звірі здатні створювати низку проблем, які безпосередньо впливають на підтримання екологічної рівноваги. Однією з найважливіших проблем є надмірне зростання чисельності таких видів, як лисиця руда та вовк. Неконтрольоване поширення цих хижаків у лісових масивах призводить до зниження чисельності ратичних (олень, козулі), зайцеподібних та дрібної пернатої дичини, особливо в період їхнього розмноження. Це підкреслює необхідність постійного моніторингу стану хижих тварин та впровадження збалансованих заходів управління їх чисельністю.

3.1.1. Об'єкт дослідження – лисиця звичайна

Серед найбільш поширених хижаків у ДП «Пулинський лісгосп АПК» провідне місце займає лисиця звичайна, яка є поширеним видом, відзначається високою екологічною пластичністю та надзвичайно різноманітними місцями існування. Лисиця – хижак, який добре пристосовується до різних умов середовища. Вона регулярно трапляється як у глибоких лісових масивах, так і поблизу населених пунктів (табл. 3.1).

Незважаючи на здатність жити у різноманітних біотопах, лисиця віддає перевагу відкритим та напіввідкритим ландшафтам. Вона також активно заселяє території, трансформовані сільськогосподарською діяльністю людини. Найчастіше лисиця зустрічається на полях, сінокосах і пасовищах, що межують із чагарниковими заростями, переліссями, балками та на околицях населених пунктів.

Таблиця 3.1.

**Просторове розміщення хижих звірів у
ДП «Пулинський лісгосп АПК»**

№ з/п	Вид диких тварин	Місце існування	Роль у екосистемі
1	Лисиця звичайна	Лісові масиви, узлісся, приміські території	Регулювання чисельності зайцеподібних та дрібних гризунів, висока адаптивність до антропогенних територій; потенційний переносник сказу. Популяція має тенденцію до зростання.
2	Вовк сірий	Лісові масиви	Впливає на популяції ратичних тварин та становить загрозу, як переносчик сказу.

Наприклад, у деяких лісництвах щільність популяції лисиці коливається в межах 8-11 особин на 1000 га. При облаштуванні нір лисиця надає перевагу узліссям, відкосам меліоративних каналів та іншим захищеним ділянкам. Найбільше нір виявлено на підвищених ділянках у лісових масивах, що забезпечує оптимальні умови для укриття та їх розмноження.

Харчування лисиці звичайної безпосередньо залежить від місця її проживання і відображає умови та особливості навколишнього середовища, зокрема різноманітність флори і фауни, сезонні зміни та коливання чисельності популяцій окремих видів, що входять до її раціону. Лисиці є надзвичайно пристосованими всеїдними тваринами з широким і різноманітним спектром харчування. Їхніми основними джерелами їжі є дрібні мишоподібні гризуни,

зайці, птахи, рештки загиблих диких тварин, молоді ратичні тварини, комахи та різні види рослин. Така дієтична гнучкість забезпечує виживання лисиць і високий рівень їхньої пристосованості до різних біогеоценозів.

Основним чинником, що визначає стійкість популяції, є відстань її розповсюдження. На сьогодні оптимальний ареал лисиці звичайної охоплює лісостепову та степову зони. У сучасних умовах інтенсивність людської діяльності сприяє збільшенню чисельності популяцій лисиці звичайної, особливо за відсутності основного фактора впливу на популяцію – полювання.

Багато науковців поділяють думку, що посилення господарської діяльності та перетворення природних ландшафтів на антропогенні загалом є сприятливими для лисиці або принаймні не завдають їй значної шкоди. Справді, окремі види людської діяльності, зокрема вирубування лісів, розвиток сільського господарства, розширення площ пасовищ і сінокосів у заплавах та на суходільних ділянках, збільшення площ орних земель і загальна трансформація ландшафтів – часто створюють для лисиці більш різноманітні умови середовища й підвищують кормову доступність таких угідь.

Крім лисиці звичайної, у ДП «Пулинський лісгосп АПК» зустрічаються зграї вовків (табл. 3.1).

3.1.2. Об'єкт дослідження – вовк сірий

У північних та віддалених частинах ДП «Пулинський лісгосп АПК» фіксується присутність зграї вовка, який здійснює сезонні переміщення та формує локальні осередки проживання. Його поява нерегулярна, проте має значний вплив на структуру мисливської фауни. Присутність цього виду створює певні ризики для ведення господарства, оскільки вовк здатний полювати на ратичних тварин (козулю) і хутрових звірів, завдаючи найбільшої шкоди під час полювання у зграях.

Вовк є найбільшим хижаком родини псових у фауні України. У наукових працях мисливствознавців, біологів значну увагу приділено його систематиці та походженню, будові тіла, особливостям екології та поведінки. Водночас трофічні зв'язки цього виду та його вплив на мисливську фауну досі залишаються вивченими недостатньо.

Сірий вовк є ключовим хижаком, що виконує важливу регуляційну функцію в екосистемах, впливаючи на структуру трофічних ланцюгів, стан популяцій копитних та загальну динаміку біоценозів.

Через свою екологічну роль і водночас потенційний вплив на сільське господарство та діяльність людських громад, контроль чисельності та поширення вовка має важливе значення.

На території України чисельність сірого вовка коливається залежно від конкретного регіону та року, що визначає загальні тенденції розвитку популяції цього виду.

3.2. Чисельність хижих звірів у лісових масивах

ДП «Пулинський лісгосп АПК»

У структурних підрозділах ДП «Пулинський лісгосп АПК» зареєстровано два види хижих звірів – лисиця звичайна та вовк сірий. Таблиця 3.2., містить інформацію про чисельність цих хижих звірів та дозволяє оцінити стан популяцій лисиці та вовка, а також загальну кількість хижаків у кожному лісництві.

Лисиця звичайна є домінантним видом, оскільки мешкає в усіх лісництвах, що свідчить про її активну присутність на всій території лісгоспу. Так, на території ДП «Пулинський лісгосп АПК» зареєстровано 115 особин лисиці звичайної (табл. 3.2).

Найвища чисельність лисиці зафіксована у Хорошівському лісництві - 35 особин (30%), що може бути пов'язано з найбільшою площею угідь та різноманіттям кормових біотопів. Друге місці за чисельність лисиці займають

Курненське – 24 особини (21%) і Житомирське - 22 особини (19%). Найменші показники у Пулинському лісництві - 19 особин (17%) та Черняхівському лісництві – 15 особин (13%) (рис. 3.1.).

Популяція вовка сірого на території ДП «Пулинський лісгосп АПК» становить 9 особин і представлена менш рівномірно. Найбільше вовків виявлено у Хорошівському лісництві – 4 особини (44%) і Житомирському лісництві – 3 особини (33%), а найменше у Черняхівському лісництві - 2 особини (22%).

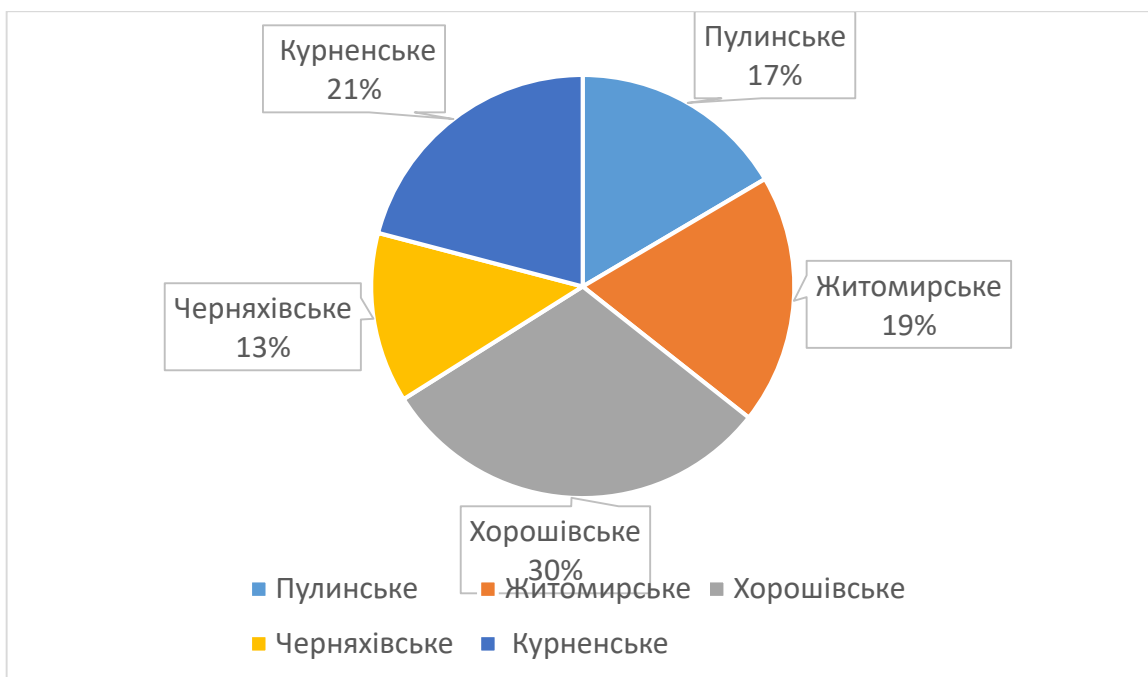
Слід відмітити, що у Пулинському та Курненському лісництвах вовка не зафіксовано. Така кількість популяції вовка на території лісових масивів лісгоспу свідчить про фрагментарність існування або тимчасового перебування за наявності кормової бази, порівняно з чисельністю лисиці (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

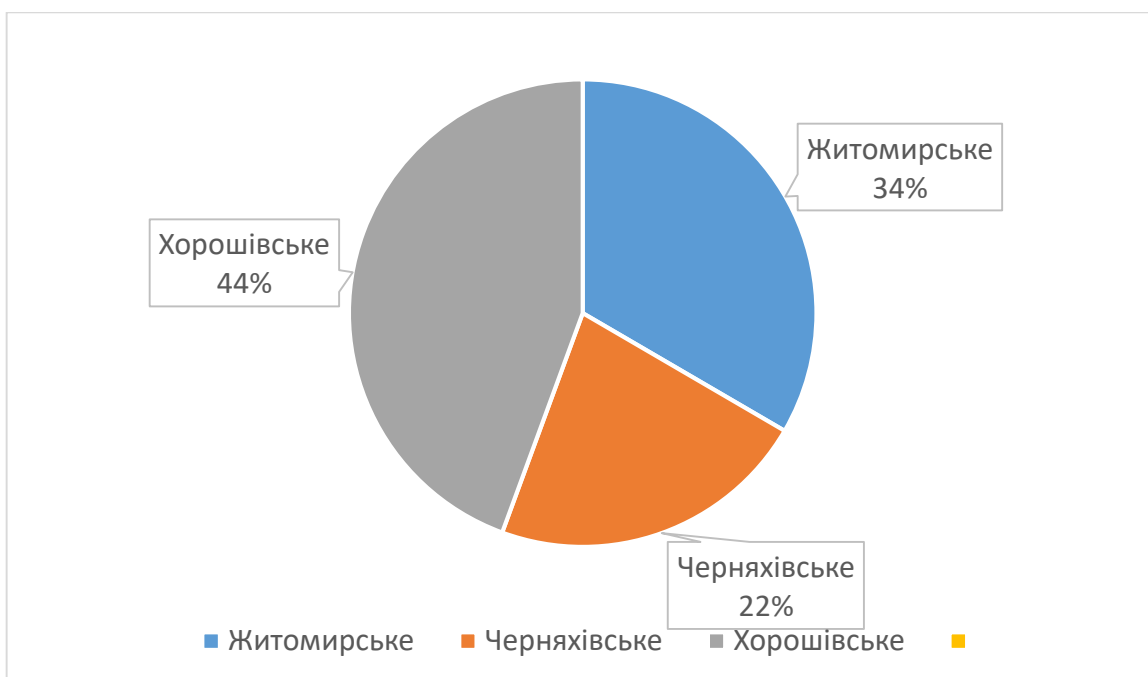
**Чисельність хижих звірів на території
ДП «Пулинський лісгосп АПК»**

Вид тварин	Структурні підрозділи ДП «Пулинський лісгосп АПК»				
	Пулинське лісництво 3806,3 га	Хорошівське лісництво 14265,5 га;	Курненське лісництво 5168,6 га;	Черняхівське лісництво 3407,7 га;	Житомирське лісництво 6609,5 га
Лисиця звичайна	19	35	24	15	22
Вовк сірий	-	4	-	2	3
Разом	19	39	24	17	25

Нерівномірний розподіл вовка сірого свідчить про вибіркковість цього виду до певних територій, ймовірно пов'язаних із лісистістю, кормовою базою та рівнем антропогенного навантаження (воєнними діями, що провокують міграцію тварин).

**Рис. 3.1. Динаміка чисельності лисиці на території лісництв
ДП «Пулінський лісгосп АПК»**

**Рис. 3.2. Динаміка чисельності вовка на території лісництв
ДП «Пулінський лісгосп АПК»**

Аналіз даних обліку диких тварин свідчить, що територія ДП «Пулинський лісгосп АПК» характеризується стабільною присутністю хижих звірів, насамперед лисиці звичайної, яка добре пристосовується до різноманітних типів угідь. Найвища чисельність лисиці та вовка відзначена у Хорошівському лісництві, що може вказувати на сприятливі умови для існування та значну площу лісових біотопів.

Отже, популяції хижих звірів у межах ДП «Пулинський лісгосп АПК» в цілому зберігають природний характер розміщення. Дані можуть бути використані для подальшого планування заходів із регулювання чисельності хижаків, оптимізації охоронних заходів та оцінки стану мисливських ресурсів.

Враховуючи наявну загальну чисельність хижих звірів можна порівняти загальне навантаження лисиці та вовка в лісових масивах ДП «Пулинський лісгосп АПК».

Як видно з таблиці 3.3., у всіх лісництвах фактична чисельність лисиці перевищує допустиму, що свідчить про високий рівень адаптивності виду та можливе зростання впливу на дрібну фауну.

Чисельність лисиці в усіх лісництвах залишається стабільно високою та значно перевищує встановлені нормативи. Зокрема, у Хорошівському лісництві фактична кількість особин перевищує допустиму на 60%. Подібна тенденція спостерігається і в інших підрозділах: у Житомирському лісництві перевищення становить 73%, у Курненському – 79,2%, у Черняхівському – 80%, а найвищий показник зафіксовано у Пулинському лісництві – 84,2%. Такі дані можуть вказувати на багату кормову базу, добру адаптованість виду до змінених умов середовища внаслідок міграції через воєнні дії на території України.

Найбільший просторовий розподіл тварин на території ДП «Пулинський лісгосп АПК» має Хорошівське лісництво (14265,5 га), що корелює з найвищими показниками чисельності як лисиці, так і вовка.

Найменшу площу має Черняхівське лісництво (3407,7 га), однак воно також характеризується відносно високою чисельністю лисиці.

Таблиця 3.3.

Фактична чисельність популяцій лисиці та вовка у порівнянні з допустимою в ДП «Пулинський лісгосп АПК».

Лісництва, га	Вид тварин					
	Лисиця звичайна			Вовк сірий		
	Фактична чисел., ос.	Допустима щільність, ос./1000 га	Допустима чисел., ос.	Фактична чисел., ос.	Допустима щільність, гол./1000 га	Допустима чисел., гол.
Житомирське лісництво, 6609,5 га	22	0,5-1	6	3	0,1	0,7
Пулинське лісництво, 3806,3 га	19	0,5-1	3	-	0,1	-
Курненське лісництво, 5168,6 га	24	0,5-1	5	-	0,1	-
Хорошівське лісництво, 14265,5 га	35	0,5-1	14	4	0,1	1,5
Черняхівське лісництво 3407,7 га	15	0,5-1	3	2	0,1	0,3
Разом 33257,6 га	115		31	9		2,5

Для вовка наведені такі ж параметри, але його допустима щільність значно нижча і становить - 0,1 гол./1000 га. У деяких лісництвах вид взагалі не зареєстрований, що є типовим для територій із недостатньою кормовою базою або підвищеним антропогенним навантаженням.

Варто відмітити, що хижі ссавці, особливо вовк є важливою складовою екосистем, виконуючи функцію природних регуляторів чисельності мисливської

фауни. Водночас їхня присутність часто розглядається як негативний чинник, що призводить до зменшення популяцій цінних видів мисливської фауни, зниження ефективності полювання та зменшення економічного прибутку господарств.

Говорячи про хижих мешканців наших лісів, насамперед варто згадати вовка, чисельність якого може зростати, що здебільшого пов'язано з міграцією тварин із сусідніх територій, особливо з північних та північно-східних частин мисливських угідь.

Збільшення чисельності вовка істотно впливає на популяції мисливських фауни, насамперед ратичних і зайцеподібних, що зумовлює необхідність постійного спостереження та оцінки його ролі в екосистемі.

Таким чином, регулярний моніторинг хижих звірів дає змогу своєчасно застосовувати регуляційні заходи та підтримувати оптимальну рівновагу між хижаками та мисливською фауною.

3.3. Заходи щодо оптимізації чисельності хижих звірів у ДП «Пулинський лісгосп АПК»

Для забезпечення раціонального регулювання чисельності хижаків (лисиці звичайної та вовка сірого) та підтримання екологічної рівноваги на території ДП «Пулинський лісгосп АПК» необхідним є запровадження комплексу біотехнічних та профілактичних заходів.

У зв'язку з запровадженням воєнного стану та існуючими обмеженнями на регулювання чисельності диких хижаків у період з 2022-2024 роки, ситуація може ускладнюватися підвищеним ризиком поширення сказу. Тому, регулювання чисельності хижаків - це єдиний спосіб стримати поширення сказу.

Регулювання чисельності лисиці здійснюється шляхом відстрілу, спрямованого на приведення популяції до рівня, що відповідає допустимим нормативам щільності. Під час відстрілу перевага надається вилученню особин,

які проявляють ознаки захворювань або підвищену агресивність. Усі заходи з регулювання чисельності плануються відповідно до даних щорічного зимового обліку та дозволу на полювання (табл. 3.4.).

У 2025 році на території лісових угідь ДП «Пулинський лісгосп АПК» проводилося регулювання чисельності хижих звірів, шляхом контрольованого відстрілу з обов’язковою передачею добутої дичини на експертизу. Такий підхід сприяє запобіганню епідемій, зокрема сказу серед диких тварин. Основна частина відстрілу проводилася за дозволами та штатними працівниками Пулинського лісгоспу.

Таблиця 3.4.

**Оптимізація чисельності хижих звірів в
ДП «Пулинський лісгосп АПК»**

Перелік заходів	Вид тварин	
	Лисиця звичайна	Вовк сірий
Добуто за дозволами	22	
Добуто штатними працівниками	24	1
Добуто всього хижих тварин за 2025 р.	46	1
Здано на експертизу на сказ	24	-
Чисельність хижих тварин на 30.09.2025 р.	115	9

За результатами проведених заходів, за дозволами було добуто 22 лисиці звичайної, тоді як штатні працівники відстріляли 24 лисиці та 1 вовка.

Таким чином, проведені заходи з регулювання чисельності хижих тварин забезпечують контроль популяцій, суттєво знижують ризик поширення сказу

серед диких і свійських тварин. Варто відмітити, що регулярний моніторинг і контроль відстрілу сприяють підтриманню здоров'я популяцій та екологічного балансу на території мисливських угідь.

Навесні та восени 2025 року було проведено пероральну імунізацію хижаків (лисиці та вовка) шляхом розміщення принад із вакциною на території лісгоспу загальною площею 235 км² для запобігання поширення сказу.

Це захворювання загрожує не лише диким тваринам, але й домашнім тваринам, які можуть контактувати з інфікованими особинами. Додатково, ймовірність зараження зростає для лісівників, чия робота передбачає постійний контакт із природним середовищем та потенційними носіями вірусу. Така обставина підкреслює необхідність посиленого моніторингу, проведення профілактичних заходів і забезпечення безпеки персоналу.

Таким чином, завдяки відстрілу за дозволами вдалося досягти суттєвого рівня регуляції чисельності та імунізації хижих звірів, що сприяло підтриманню біологічної безпеки. Отримані результати підтверджують важливість системного підходу до управління популяціями хижих звірів та необхідність подальшого удосконалення профілактичних і моніторингових заходів.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Аналіз стану хижих звірів в ДП «Пулинський лісгосп АПК» дозволив сформулювати такі висновки та рекомендації.

У лісгоспі зареєстровано два види хижих звірів – лисиця звичайна (115 особин) та вовк сірий (9 особин). Лисиця є домінантним видом, що свідчить про її активну присутність на всій території лісгоспу.

Найвищу чисельність лисиці звичайної зафіксовано у Хорошівському лісництві (35 особин), тоді як найнижчу – у Черняхівському (15 особин). Популяція вовка сірого також розподілена нерівномірно, з найбільшою концентрацією у Хорошівському (4 особини) та Житомирському (3 особини) лісництвах. Нерівномірний розподіл вовка сірого вказує на вибірковість цього виду до певних територій.

У всіх лісництвах фактична чисельність лисиці перевищує допустиму норму: у Хорошівському – на 60%, у Житомирському – на 73%, у Курненському – на 79,2%, у Черняхівському – на 80%, а найвищий показник відмічено в Пулинському лісництві – на 84,2%.

Такі показники свідчать про сприятливу кормову базу та високу адаптивність виду, зокрема до змінених умов середовища, пов'язаних із міграційними процесами під час воєнних дій. Найбільший просторовий розподіл має Хорошівське лісництво (14265,5 га), що корелює з найвищими показниками чисельності як лисиці, так і вовка.

Регулювання чисельності лисиці у лісгоспі здійснюється шляхом відстрілу, спрямованого на приведення популяції до рівня, що відповідає допустимим нормативам щільності та плануються відповідно до даних щорічного зимового обліку та дозволу на полювання. За дозволами було добуто 22 лисиці звичайної, тоді як штатні працівники відстріляли 24 лисиць і 1 вовка.

Пероральну імунізацію хижаків (лисиці та вовка) від сказу провели шляхом розміщення принад із вакциною на території лісгоспу загальною площею 235 км².

Для забезпечення стабільного існування хижих звірів рекомендуємо створювати та розширювати мережу природоохоронних територій, регулювати чисельність хижаків відповідно до науково обґрунтованих лімітів; здійснювати біотехнічні заходи, спрямовані на дотримання належного рівня біобезпеки у лісгоспі; регулярний моніторинг можливих спалахів сказу; створення оптимальних умов для дрібної фауни, зокрема зайцеподібних, що дозволяє збалансувати трофічні зв'язки; зменшення чисельності мишоподібних гризунів у місцях, де їх надлишок сприяє зростанню популяції лисиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т. Л., Підоплічко І. Г. *Фауна України: Ссавці*. Київ: Наукова думка, 2020.
2. Бездітко Л.В. Проблеми розвитку мисливського господарства в умовах воєнного стану. Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 2025. С. 75-77.
3. Бурчак К. Особливості розповсюдження епідемії сказу серед тварин в Україні. Бюл. МОЗ, № 4. Київ, 2004. С. 72-82.
4. Волох А.М. Великі ссавці Південної України в ХХ сторіччі (динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління) : дис. ... д-ра б. наук. 03.00.08 / Таврійська державна агротехнічна академія. Київ, 2004. 411 с.
5. Волох А.М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Збірник матеріалів II-го Всеукр. з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця, 2009. С.196-198.
6. Галака Б.А. Щільність населення лисиці в Україні. Природне районування. Київ: Наукова думка, 2005. 96 с.
7. Гевченко Л.С. Видова структура хижих. Лисиця звичайна : навч. посібник. Київ. Наук. література, 2003. 157 с.
8. Генсірук С. А. Ліси України : монографія. Львів : Українські технології, 2002. 496 с.
9. Голда Д. Вовк має право на життя / Лісовий і мисливський журнал, 2001. №1. С. 32-33.
10. Громов І.М. Розведення лисиці : навч. посіб. Київ.: Наука, 2011.156 с.
11. Гузій А. І., Власюк В. П. Захожий Ю. В. Динаміка чисельності лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*) та її вплив на зайця-русака на Житомирщині. *Науковий вісник НЛТУ*. 2009. Вип. 19.8. С. 44-52.

12. Динаміка чисельності популяції лисиці в Україні / В.І. Домніч А.Г. В'язовська А.В., Домніч, І.В. Делеган. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип. 20.14. С. 22-32.
13. Динаміка чисельності та сучасний стан ресурсів лисиці звичайної (*Vulpes Vulpes L.*) у лісостепу України / В. П. Новицький, П. В. Маціборук, А.А. Міняйло, С. М. Грищенко. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 1. С. 75-78.
14. Домніч В.І., Делеган І.В., Вязовська А.Г., Домніч А.В.. Динаміка зміни чисельності лисиці та зайця в системі «хижак–жертва». *Вісник Ужгородського університету*. Серія біологічна. 2011. Вип. 30. С. 64-81.
15. Домніч В.І., Домніч В.І., В'язовська А.Г., Домніч А.В. Динаміка чисельності популяції лисиці в Україні. *Науковий вісник Українського ДЛТУ України*. 2010. Вип. 20.14. С. 22-32.
16. Євдокимов Б.В. Зоонози в умовах війни: сказ як небезпечна інфекція для людей та тварин. *Сучасні проблеми біобезпеки та біозахисту* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Полтава: ПДАУ, 2025. С. 9-12.
17. Жила С.М. Вовки Українського Полісся: динаміка чисельності та деякі питання моніторингу / Поліському природному заповіднику – 30 років. Збірник наукових праць, 1999. Вип.1. С.106-115.
18. Жила С.М. Деякі відмінності Карпатської популяції вовка в Україні / Великі ссавці Карпат : матеріали Міжнар. екологічної конф. Івано-Франківськ, 2000. С. 31-33.
19. Лебедева Н.І., Домніч В.І. Фактори, які обумовлюють динаміку чисельності лисиці звичайної (*Vulpes vulpes L.*, 1758) у Нижньому Подніпров'ї. *Вісник Запорізького державного університету*, 2001. №1. С.178-186.

20. Лушак М.М., Делеган І.В., Гунчак М.С. Факторний аналіз умов формування стійких популяцій мисливської фауни у Карпатах. Науковий вісник НЛТУ
21. Лушак М.М., Делеган І.В., Гунчак М.С. Факторний аналіз умов формування стійких популяцій мисливської фауни у Карпатах. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2007. Вип. 17.1. С. 49-54.
22. Лебедєва Н.І., Домніч В.І. Фактори, які обумовлюють динаміку чисельності лисиці звичайної (*Vulpes vulpes* L., 1758) у Нижньому Подніпров'ї. *Вісник Запорізького державного університету*, 2001. №1. С.178-186.
23. Лушак М.М., Делеган І.В. Динаміка чисельності лиса у Карпатах і основні чинники, що її визначають. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. Вип. 16.6. С. 8-11.
24. Лушак М.М., Делеган І.В., Гунчак М.С. Факторний аналіз умов формування стійких популяцій мисливської фауни у Карпатах. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2007. Вип. 17.1. С. 49-54.
25. Мисливствознавство : навч. посіб. / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, К. А. Татарінов та ін.; відп. ред. В. Д. Бондаренко. К.: РНМК ВО, 1993. 200 с.
26. Новицький В. П., Міняйло А.А., Грищенко С.М. Лисиця звичайна (*Vulpes Vulpes* L): Екологічні аспекти існування виду в Лісостепу України. *Збалансоване природокористування*, 2017. № 2. С. 68-72.
27. Новицький В. П., Маціборук П.В., Міняйло А.А., Грищенко С.М. Динаміка чисельності та стан ресурсів лисиці звичайної (*Vulpes vulpes* L) у Лісостепу України. *Збалансоване природокористування*, 2017. №1. С.75-78.
28. Павленко А.В., Лісовий М.М., Чайка В.М. Реакція популяцій хижих тварин на природоохоронні заходи. *Агроекологічний журнал*, 2016. № 3. С. 19-23.

29. Роль лисиці в епізоотичному процесі сказу в Болградському районі Одеської області / Л. Перицька, К. Сергеева. *Аграрний вісник Причорномор'я*. Вет. науки, 2018. Вип.91. С. 82-86.
30. Різун Е. Облік мисливських звірів у мисливських угіддях. Київ : Українське теріологічне товариство НАН України, 2017. С. 121-132.
31. Сагайдак А., Шквиря М. Роль вовка в мисливському господарстві Українського Полісся. *Вісник Львів. ун-ту*. 2002. Вип.30. С. 90-92.
32. Татаринів К.А. Фауна хребетних заходу України. Екологія, значення, охорона. Львів : Вид. Львів. ун-ту, 1973. 255с.
33. Сагайдак А., Шквиря М. Роль вовка в мисливському господарстві Українського Полісся. *Вісник Львів. ун-ту*. 2002. Вип.30. С. 90-92.
34. Хоєцький П.Б. Сучасний стан популяції вовка в Україні. *Науковий вісник УДТУ*, 2000. Вип.10.4. С. 184-190.
35. Хоєцький П.Б. Вплив чинників середовища на щільність мисливських звірів. Зб. наук.-техн. праць. Львів. : УкрДЛТУ, 1999. Вип.9. С. 12.
36. Хоєцький П.Б. До питання про стан популяції вовка в Україні. *Novitates Theriologicae, pars 4*, 2001. С. 43-44.
37. Хоєцький П.Б., Лушак М.М. Чисельність вовка в Карпатському регіоні на початку ХХІ ст. *Наук. вісник НЛТУ*. Львів, 2008. Вип. 18.8. С. 97-100.
38. Шквиря М.Г. Особливості поширення та поведінки вовка в Україні. *Вісник зоології* : зб. наук.-техн. праць, 2008. Т.42. №2. С.143-152.
39. <https://www.rbc.ua/news/chislo-lisits-ukrayini-zroslo-5-raziv-chim-1754691452.html>
40. https://suspilne.media/zhytomyr/695186-slidi-hizakiv-ta-posmatovani-tvarini-na-teritorii-narodickoi-gromadi-na-zitomirsin-pobilsalo-vovkiv/?utm_source=chatgpt.com

41. https://www.rbc.ua/rus/news/vovkiv-ukrayini-stalo-vdvichi-bilshe-chi-1754647223.html#goog_rewarded
42. URL: https://varta1.com.ua/news/na-zhitomirshchini-rozpochnut-vidstril-hizhih-ta-shkidlivih-tvarin-cherez-zrostannya-yih-populyaciyi-u-prirodi_374249.html
43. URL: https://www.uahhg.org.ua/mislivske-gospodarstvo-suchasnij-stan-riziki-ta-vikliki/?utm_source=chatgpt.com

ДОДАТКИ